

Нобелистите:

номинираните големи творци, които не станаха лауреати

Евгени Головински

В университетските аудитории, кабинети и лаборатории преподаватели и студенти се радват на поизбледнялото през лятото общуване. През късната есен припламва отново интересът към онези, които биват удостоени

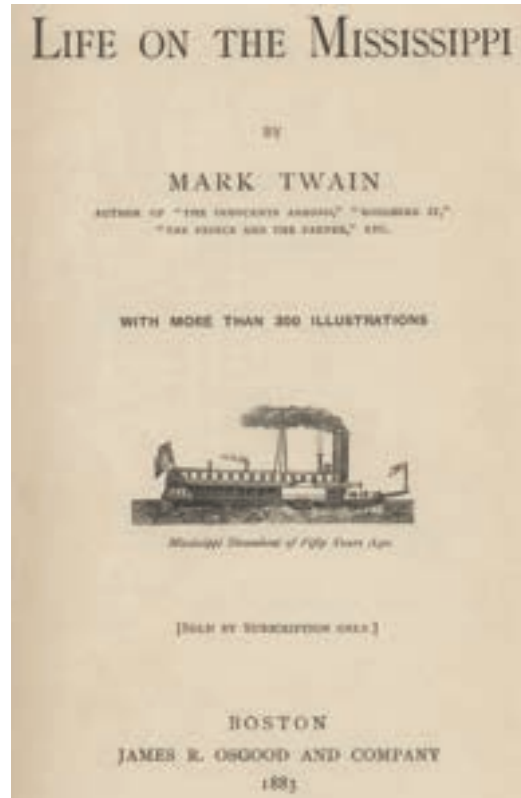
с прочутите Нобелови награди. Към тях проявяват интерес дори тийнейджърите, които обикновено посвещават почти цялото си време на компютрите, спорта и поп музиката. Нобеловите лауреати, „нобелистите“, стават почти толкова популярни, както нашумелите филмови актьори или най-скъпо платените футболисти. Обществото с нетърпение очаква да научи имената на поредните знаменити писатели и учени. То, обществото, разчита на обективността на онези, които присъждат най-престижните награди, за да почете, уважи и се възхити на творчеството на удостоените писатели и икономисти, на отличените химици, физици и медици. В повечето случаи културната общественост

В края на всяка календарна година културният живот в цивилизованите страни като че оживява по-осезаемо. На книжния пазар се появяват повече нови заглавия, концертните зали стават по-пълни, художествените галерии предлагат още по-богат избор на живописни и скулптурни произведения.

със задоволство приема решенията на Нобеловия комитет. Това се отнася обаче най-вече за наградите, които получават хората на науката. За жалост понякога очакванията за обективно отличаване, особено на творците на литерату-

рата, се разминават с направените предложения. Това естествено дава повод за всевъзможни интерпретации и коментари. Любопитни са случаите, когато се окаже, че някой забележителен творец в областта на литературата или науката е бил многократно – при това напълно обективно и заслужено – номиниран, без да бъде в крайна сметка отличен. В това, че не всеки номиниран става лауреат, няма нищо чак толкова изненадващо, но понякога запознаването с конкретни случаи дава повод за интригуващи сравнения и изводи. Това пък може да ни направи по-снизходтелни към случки и събития, на които сме ставали свидетели.

Неведнъж досега се коментират имената на няколко велики писатели, които

Въпреки огромния си принос към създаването на художествената литература на Съединените щати великият американски писател Марк Твен не успява да стане лауреат на Нобелова награда

въпреки своето безспорно присъствие в литературния живот не са успели да получат високото международно признание. Изреждат се писатели като Лев Толстой, Марк Твен, Хенрих Ибсен, Марсел Пруст, Антон Чехов, Виржиния Улф, Джон Ънгайк, Джеръм Дейвид Селинджър и други, чието литературно дело е познато от всички и навсякъде. В коментарите за тяхното пренебрегване могат да се намерят любопитни подробности. Например, че Лев Толстой е бил номиниран още през 1901 г., но Нобеловият комитет не се съобразил с това и не го е предложил. Това гало основателен повод на 42 шведски писатели и художници да споделят в писмо до великия писател своето огорчение от тази несправедливост. Толстой им отговорил в харак-

терния за него стил, че „Всякакви пари, по моето мнение, могат да донесат само зло“ (имал предвид, че всяка Нобелова награда се придружава с голяма парична сума). Друг забележителен руски писател, какъвто е Антон Павлович Чехов, също не става лауреат и обяснението за това било, че той се изявявал предимно като драматург, а не като белетрист.

Не само руски, но например и американски автори не са били удостоявани с престижната награда. Нобеловият комитет не е уважил номинацията на Марк Твен („Mark Twain“, псевдоним на Samuel Langhorne Clemens, 1835 – 1910) въпреки неговата безспорна роля за развитието и утвърждаването на американската художествена литература. Класикът на

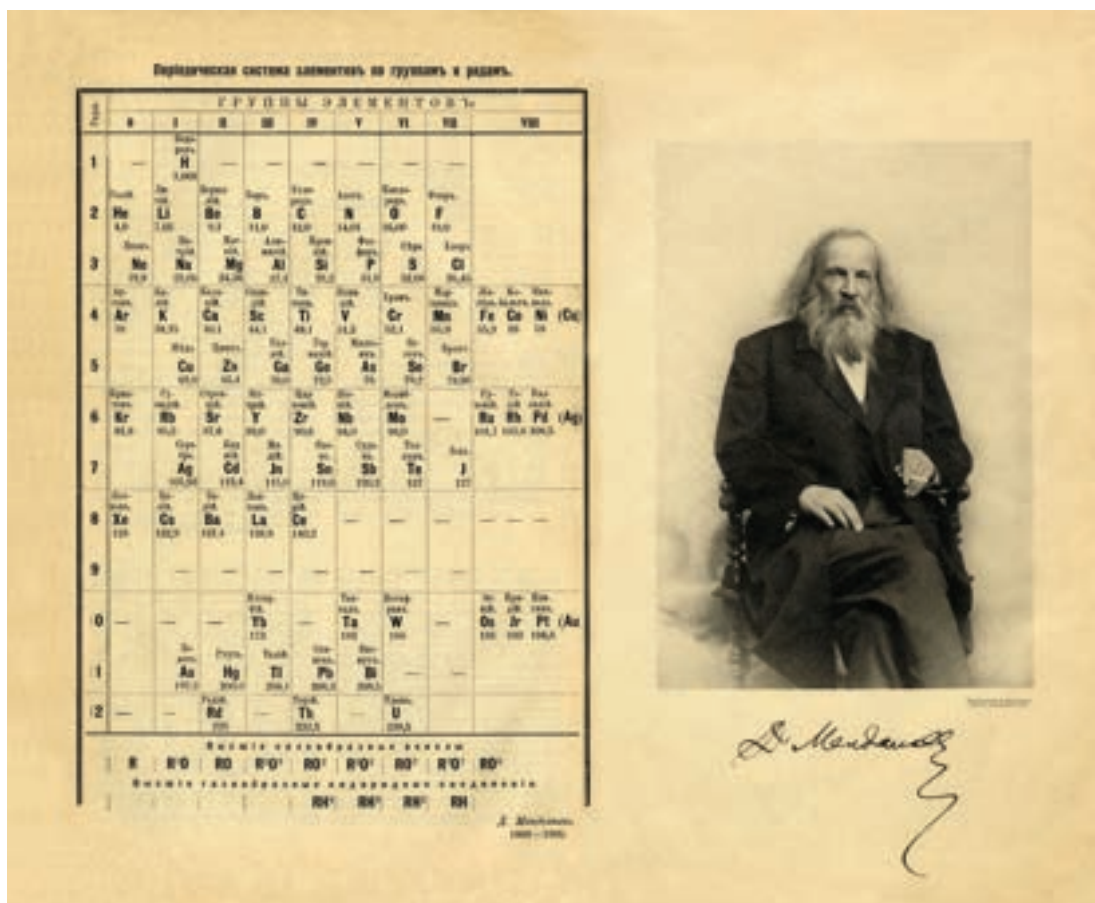
американската литература Селинджър (Jerome David Selinger, 1919 – 2010) също бил пренебрегнат, въпреки както и Джон Ънгайк, станал прочут със своя „Кентавърът“ и други произведения, които обаче не били взети предвид от Нобеловия комитет. Според някои коментари Комитетът недолюбвал американската литература, като я преценявал за „изолирана“ и „затворена в себе си“ и поради това не съвсем способна да даде сериозен принос в световната книжнина.

Не ще и дума, че присъждането на каквото да е, особено на Нобелови награди за литература, крие значителни рискове от субективни решения. Крайната преценка включва, освен професионални и естетически норми, но и съображения от политическо, регионално, религиозно и дори етническо естество. Очевидно всичко това не би могло и не би следвало да се отрази на окончателните становища на учените, които дават своето мнение за присъждането на Нобеловите награди в областта на природните науки и медицината. Както преди, така и сега има случаи, които показват почти анекдотични ситуации на разминаване между преценка за обективен принос и неговото признание. Неотдавна руският професор А. И. Курамшин публикува в известното списание „Химия и живот“ любопитната статия „Нобеловите НЕлауреати“. В статията си той се спира на онези видни химици, които въпреки големите си научни приноси не са били удостоени с Нобелова награда. Струва си да се спрем на един-два от коментираните – и то не само от него – примери.

Като че един особено понятен за обществеността пример за разминаване в дилемата „постижение – признание“ е приносът на Менделеев, формулирал Периодичния закон още през 1869 г. Великият учен химик Дмитрий Иванович Менделеев (1834 – 1907) не би могъл да стане лауреат на Нобелова награда по химия за 1901 г. по чисто формални причини. Съгласно завещанието на Алфред Нобел наградите трябва да се при-

съждат на лица, „...които в течението на *предходната година* (подчертано от Е. Г.) са допринесли най-голяма полза за човечеството“. Наскоро след това Нобеловият фонд променя тази формулировка, като допуска отличаването и на автори на трудове, извършени и в по-ранни години. Впоследствие, след изменението в завещанието на Нобел, Менделеев бил номиниран за наградата през 1905 и 1906 г., при това, забележете, не от руски, а от западноевропейски учени, но без успешен резултат. Битува мнение, че върху решението на Нобеловия комитет е повлияло отношението на Сванте Арениус към Менделеев. Арениус приемал почти болезнено критиките на руския учен към теорията на електролитната дисоциация, чийто автор, както е известно, е тъкмо той. Да се изненадваме ли, когато чуем, че личното отношение на уважаван учен към друг уважаван учен би могло да повлияе върху решението на институцията, в която единият от двамата уважавани учени е в състояние да наложи своето мнение?

Но нека оставим настрана въпроса доколко Арениус е допринесъл за несполучливия изход от номинирането на Менделеев за Нобелова награда. Да обърнем внимание на това, че забележителният шведски химик, един от създателите на физикохимията, проявява жест, като номинира един млад учен за Нобелова премия. Сванте Арениус използва своето право на Нобелов лауреат да предложи за високата награда младия си колега Хенри Мозли (Henry Moseley, 1887 – 1915). Английският учен, един от основоположниците на рентгеновата спектроскопия, установява определена зависимост между спектралните линии на рентгеновото излъчване и атомния номер на излъчващия елемент. С това се доказва, че структурирането на Периодичната система се основава не на атомното тегло на елемента, а на заряда на неговото ядро. Сванте Арениус предлага през 1915 г. Хенри Мозли да бъде отличен с Нобелова награда, като при това го номинира и за двете награди – и по химия, и по физика. За съжаление, жестът на Арениус остава

За първи път Дмитрий Иванович Менделеев е бил номиниран за Нобелова награда по химия още през 1901 г., но не могъл да стане лауреат до края на живота си през 1906 г.

неосъществен – младият британски физик загина през Първата световна война. Това става на 10-ти август 1915 г. при Галиполи в хода на известната Дарданелска операция. Така Мозли не успява да получи високото отличие, защото, както е известно, Нобелови награди се дават само на живи кандидати. Този случай ни напомня за това, колко много таланти и обещаващи творци са загивали по бойните полета в най-активната си възраст, без да могат да разгънат творческите си възможности.

Определено значение и важна роля при присъждането на Нобеловите награди има авторитетът на онези специалисти, кои-

то издигат кандидатурата на конкретен учен. Това важи особено за онези, които вече са били отличавани с високата награда. Нобеловият лауреат по химия за 1932 г., Ървинг Лангмюр (Irving Langmuir, 1881 – 1957) е имал убеждението, че най-престижната научна награда по химия е трябвало да бъде присъдена на учен, който полага началото на химията на синтетичните полимери, зародила се тъкмо в началото на 30-те години на миналия век. Между най-изтъкнатите химици в тази област тогава са Уолъс Каротърс (Wallas Hume Carothers, 1896 – 1937) и Херман Щаудингер (Hermann Staudinger, 1881 – 1965). Каротърс, който работи в

Херман Щаудингер

Уолтс Каротърс

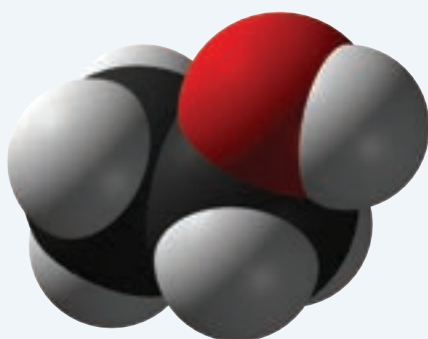
Забележителните химици Уолтс Каротърс и Херман Щаудингер са едни от пионерите на химията на синтетичните полимери. Предполага се, че ако са били номинирани за Нобелова награда по химия едновременно, те биха я получили още през 30-те години на XX в. Истината е, че Щаудингер бива награден едва през 1953 г.. Каротърс умира през 1936 г., без да бъде отличен

прочутата компания „Дюпон“ в Съединените щати, разработва метода за синтез на полимери, познат като „поликондензация“. Ученият става прочут най-вече със синтеза на един от най-популярните полимерни продукти, какъвто е „найлонът“, един материал, който бързо завладява световните пазари. От своя страна, немският химик Щаудингер създава нови методи за получаване на полимери, той въвежда в науката и понятието „макрмолекула“.

Възможно е Нобеловият комитет да би бил по-склонен да присъди своята награда едновременно и на двамата бележити учени – Каротърс и Щаудингер, стига Лангмюр да беше предложил и двамата. Обаче в продължение на няколко години, от 1931 до 1935 г., Лангмюр предлага на Нобеловия комитет само името на Щаудингер, който

подминава неговото отличаване. Междувременно авторитетът на Каротърс значително нараства, той става първият специалист по промишлена органична химия, избран за редовен член на Националната академия на науките на САЩ. През 1936 г. никой не предлага Каротърс за Нобелова награда, а същата година през април той умира след тежка депресия, слагайки сам край на живота си. Що се отнася до Щаудингер, то той заслужено получава Нобеловата награда едва през 1953 г. „за „изследвания в областта на високомолекулните вещества“. Виждаме, че в историята на най-престижните международни награди за наука има граматични епизоди. Нобеловите награди, както и всички други отличия, се присъждат от хора. А на тях, очевидно, нищо човешко не им е чуждо. ■

Етанолът като ракетно гориво

Молекулата на етанола

Като гориво за химическите ракетни двигатели, които по същество са най-разпространени, понастоящем се използват различни вещества. Най-често използваното химическо ракетно гориво е хидразинът, едно съединение, съдържащо само азот и водород – N_2H_2 , както и някои негови производни, какъвто е например несиметричният диметилхидразин. Употребата на хидразина и неговите производни като ракетно гориво има обаче някои съществени недостатъци. На първо място трябва да се отбележи високата токсичност на тези вещества. Нещо повече, доказан е канцерогенният ефект на хидразина. Това и подобните му вещества са доказани замърсители на природната среда. Хидразинът освен това при контакт с човешката кожа предизвиква болезнено дразнене. Особени грижи налагат също и специфичните мерки при лагерирането и транспортирането му. Всичко това вече отдавна е наложило усиленото търсене на по-подходящи – нетоксични и екологично приемливи – ракетни горива.

Наскоро стана известно, че в рамките на един успешно приключил немско-бразилски изследователски проект след продължителна работа са били получени важни резултати. Въз основа на тези резултати се стига до предложение за възможна успешна замяна на хидразина като ракетно гориво с етанол. В ракетния двигател хидразинът се заменя с етанол, а като окислител се използва кислород. Това ще доведе не само до опазване чистотата на околната среда, но и до понижаване на финансовите разходи по космическите полети.

Проектът е съвместно дело на учени от Немския център за въздушен и космически транспорт (Deutsches Zentrum fuer Luft- und Raumfahrt, DLR) и сродния на него Бразилски космически център (AEB). Специалистите оценяват положително възможността за замяна на токсичния и канцерогенен хидразин с едно, както го наричат, „зелено“ (което ще рече „екологично“) гориво, каквото е етанолът. Предстои пускането на бразилска ракета, в която като гориво ще се използва етанол.

По scinexx.de

